

marinko soldo / dve pesme

ZATOČENO MIROVANJE

Ponad čijega uha sputana
s bijesom Glas slavi nepomjernu Os.
Prodirući kroz nj sve do kranjih počivališta
za svečanost i prošlost opreka

Svoje nagovještaje ranijega i drugoga
stvaranja pogledima mojim prenosi, a izbivanje im ne
prekida
Tražeći u zraku cvijeće, koje postavljaju
nam ali u dubljini, što u smrtnike uranjuju sve
do suza
tu pjena teži da se preda oku, jer

Još jednom slutnja raste
gdje davno izvjesnosti bdiju
(ta neoplodivost daljine:
Dotle seže naša ruka
u neko drhtavo srce

SRPNJEVANJE

Pohlepna korota što bruji u živima
(Djelić istine duboko u tlapnji)

Na prašnjava zrcala ljeta
pala je sjena,

Odjeci prigušeni razastrih žetava
Između nesigurnih prstiju
njihova je svjetlost jasna
i daleka

Do putanja osjenjenih oguljuješ kamenje,
boreći se u visini
srca izdubljeni zakon,
sin, pobjeđuje

Čujan (prije jutra?): kamen,
što drugoga za cilj uze

Jedna riječ — ti znadeš:
jedan lješ.

majci

Četiri pesme

andrej
živor

*
Materinsko oko vidi
sina među zvezdama
dok uđo uklizava
u vrelinu
i ona otkriva bele zube

*
Osluškujem poljupce
zemljine
odranjam u sebi život

*
Iz vrelih butina
ispuzavam.
Kosa je slepljena
utroba se već hlađi.
Gde sam to bio?

*
Rumena,
mesnata usta,
prsten zagrobnog života

pojam filozofije: filosofija i pogled na svet*

martin hajdeger (martin heidegger)

Pri pretresanju razlike između filozofije kao nauke i filozofije kao pogleda na svet, mi polazimo tačno od ove druge, i to pre svega od pojmovnoga izraza »pogled na svet«. Taj izraz nije nikakav prevod, recimo iz grčkoga ili latinskoga. Neki izraz kao *χρηματεύω* ne postoji, već je on neka specifično nemačka konvanca, i to iskovana u okvirima filozofije. On se u svome prirodnome značenju javlja najpre u Kantovoj *Kritici moći rasudivanja* [kao]: pogled na svet u smislu posmatranja čulno datoga sveta ili, kako Kant kaže, *mundus sensibilis*, [naime] pogled na svet kao prosti shvatnji prirode u majšrem smislu. Tako, onda, taj izraz upotrebljavaju Goethe (Gete) i Alexander von Humboldt (Aleksander fon Humboldt). Ta upotreba odumire u tridesetim godinama prošloga veka pod uticajem jednoga novoga značenja koje su izrazu »pogled na svet« dali romantičari, u prvoj redi Schelling (Šelling). Schelling u *Uvodu u sklicu jednoga sistema filozofije prirode* (1799) kaže: »Inteligencija je na dva načina produktivna [i to], ili slepo i nesvesno, ili slobodno i svesno; nesvesno produktivna u pogledu na svet, a svesno u stvaranju nekoga idejnoga sveta.«¹ Ovde pogled na svet nije bez daљega upućen na čulno posmatranje, ved na inteligenciju, premda na nesvesnu. Dalje se naglašava momenat produktivnosti, to jest samostalnoga obrazovanja pogleda. Tako se taj izraz približava značenju, za koje mi danas znamo, nekog samoizvođenoga, produktivnoga, a onda i svesnoga načina shvatjanja i tumačenja svega i sva bivajućega-čega. Schelling govori o nekome shematizmu pogleda na svet, to jest o nekoj shematizovanoj formi za razne moguće poglede na svet, koji se činjenički javljaju i obrazuju. Tako razumljeni pogled na svet nije pri tome potrebno ispunjavati u teorijskoj nameri i sredstvima teorijske nauke. Hegel u svojoj *Fenomenologiji duha* govori o nekome »moralnome pogledu na svet.«² Görres (Geres) upotrebljava obit »poetski pogled na svet«. Ramke govori o »religijskom i hrišćanskom pogledu na svet«. Čas je reč o demokratskome, čas o pesimističkome, ili pak o srednjevekovnem pogledu na svet. Schleiermacher (Šlajermacher) kaže: »Naše znanje o bogu dovršava se tek sa pogledom na svet.« Bismarck (Bismark) jednom piše svojoj verenici: »Postoje ipak čudnovati pogledi na svet kod veoma pametnih ljudi.« Iz nabrojanih formi i mogućnost pogleda na svet postaje razgovorno da se pod time podrazumeva ne samo shvatjanje povezano

nosti stvari u prirodi, već u isti mah i tumačenje smisla i svrhe ljudskoga opstajanja, a time i istorije. Pogled na svet obuhvata u sebi uvek pogled na život. Pogled na svet izrasta iz nekoga sveukupnoga pomisljanja na svet i ljudsko opstajanje, i to opet na razne načine, izrazito i svesno kod pojedinaca, ili putem preuzimanja nekoga vladajućega pogleda na svet. Mi odrastamo u nekome takvome pogledu na svet i u njega se uživljavamo. Pogled na svet određuje okolinu: narod, rasa, stalež, stupanj razvoja kulture. Svaki tako svojski obrazovani pogled na svet izrasta iz nekoga prirodnogog pogleda na svet, iz nekoga opsegne shvatjanja sveta i određivanja ljudskoga opstajanja, koji su svagda sa svakim opstajanjem više ili manje izričito dati. Od prirodnogog pogleda na svet moramo razlikovati svojski obrazovani pogled na svet ili pogled na svet kao obrazovanje.

Pogled na svet nije stvar nekoga teorijskoga znanja, ni što se tiče njegovoga porekla ni što se tiče njegove upotrebe. On se u pamćenju ne zadržava jednostavno kao neko dobro znanja, već je on stvar nekoga obdržavajućega ubeđenja koje, više ili manje izričito i direktno, određuje rad i ponasanje. Pogled na svet se po svome smislu odnosi na svagađašnje današnje opstajanje. On je u tome svome odnošenju prema opstajajuću pokazivanje puta za to opstajanje, i snaga za njega u njegovoj neposrednoj stenjenosti. Da li je pogled na svet određen sujeverjima i predrašudama, ili se oslanja na naučno saznanje i iskustvo, ili čak, kao što je pravilo, da li je mešavina sujeverja i znanja, predrašudaka i pomisljanja, to je svejedno, [naime] ne menja ništa u njegovoj suštini.

Ovo ukazivanje na karakteristična obeležja onoga što mi pod izrazom »pogled na svet« podrazumevamo može ovde biti dovoljno. Neka stroga stvarna definicija moralu bi se, kao što ćemo još videti, dobiti jednim drugim putem. Jaspers u svojoj *Psihologiji pogleda na svet* kaže: »Kada govorimo o pogledima na svet, onda mislimo na ideje, na poslednje-šta i totalno-šta čoveka, kako subjektivno, kao dozvljaj, i snagu, i ubedenje, tako i objektivno, kao predmetno uboljčeni svet.« Za našu nameru razlikovanja filozofije kao pogleda na svet i filozofije kao nauke valja pre svega videti: Pogled na svet izrasta po svome smislu iz svagađašnjega činjeničkoga opstajanja čoveka shodno njegovim činjeničkim mogućnostima pomisljanja i zauzimanja stava, te tako izrasta za to činjeničko opstajanje. Pogled na svet je nešto što svagda istorijski egzistira iz činjeničkoga opstajanja, s činjeničkim opstajanjem i za činjeničko opstajanje. Neki filozofski pogled na svet je takav pogled na svet koji svojski i izričito, ili u svakom slučaju pretežno, treba da izgrađuje i pruža filozofiju, to jest teorijska spekulacija, uz isključivanje umetničkoga i religijskoga tumačenja sveta i opstajanja. Taj pogled na svet nije neki uzgredni proizvod filozofije, već je njegovo izgradivanje pravi cilj i suština same filozofije. Filozofija je, po svome pojmu, filozofija kao pogled na svet. To što filozofija smera na univerzalno-šta sveta i konačno-šta opstajanja, odakle-šta, kuda-šta i čemu-šta sveta i života, na način teorijskog saznanja sveta, razlikuje je kako od pojedinačnih nauka, koje uvek posmatraju neko određeno područje sveta i opstajanja, tako i od umetničkih i religijskih ponašanjia koja se prvenstveno ne zasnivaju na teorijskom odnošenju. Da filozofija ima za cilj obrazovanje nekoga pogleda na svet, izgleda da se ne dovodi u pitanje. Taj zadatak mora određivati suštinu i pojam filozofije. Filozofija je filozofija kao pogled na svet, izgleda, tako suštastveno da se i taj izraz može pobijati kao pretrpan. Osim toga, još želeti stremiti nekoj filozofiji kao nauci, nesporazum je. Jer filozofski pogled na svet, kaže se, treba po prirodi da bude naučan. Pod time se podrazumeva: filozofija, prvo, treba da ima u vidu rezultate raznih nauka i da ih koristi za izgradnju slike sveta i tumačenja opstajanja, ona, drugo, treba da bude nauka

utoliko ukoliko obrazovanje pogleda na svet vrši strogo prema pravilima naučnoga mišljenja. To shvatanje filozofije kao obrazovanja pogleda na svet teorijskim putem razume se po sebi tako da ono naprsto i nadaleko određuje pojam filozofije i, shodno tome, i u vulgarnoj svesti propisuje šta ima i šta treba da se očekuje od filozofije. Obrnuto, ako filozofija nije dovoljna da odgovori na pitanja pogleda na svet, ona u vulgarnoj svesti važi kao nešto ništavno. Iziskivanja od filozofije i stanovišta prema njoj određuju se iz te predstave o njoj kao naučnom obrazovanju pogleda na svet. [Radi saznanja] da li filozofiji uspeva ispunjavanje toga zadatka ili ne, upućujemo se na njenu istoriju i u njoj vidimo nedvosmislenu potvrdu za to da ona po meri saznanja raspravlja o konačnim pitanjima: o prirodi, o duši, to jest o slobodi i istoriji čoveka, o bogu.

Ako je filozofija naučno obrazovanje pogleda na svet, onda otpada pravljenje razlike između "filozofije kao nauke" i "filozofije kao pogleda na svet". Oboje u jednome sačinjavaju njenu suštinu, tako da konačno zadatak pogleda na svet dobija svojstvenu težinu. To izgleda da je i mnenje Kanta, koji je naučni karakter filozofije postavio na jednu novu osnovu. Potrebno je da samo podsetimo na razdvajanje *filozofije prema školskome shvatanju* (u školskome smislu) i *filozofije prema svetskome shvatanju* (u svetskome smislu), koje on vrši u Uvodu u Logiku¹. Mi se time obraćamo jednome rado i često navođenome Kantovome razdvajajućem koje, kako izgleda, može služiti kao potvrda razlike između filozofije kao nauke i filozofije kao pogleda na svet, tačnije, kao potvrda za to da je i Kant, za kojega je upravo naučnost filozofije stajala u središtu interesovanja, samu filozofiju shvatao kao filozofiju u svojstvu pogleda na svet.

Filozofija prema školskome shvatanju (u školskome smislu) ili, kako i Kant kaže, filozofija u skolastičkom značenju, jeste, po njemu, učenje o umešnosti uma koja ima dva dela: "Prvo, neka dovoljna zaliha umnih saznanja i, drugo, neka sistemska povezanost tih saznanja, ili, neko povezivanje tih saznanja u ideji celoga-čega." Kant ovde misli na to da u filozofiju u skolastičkom značenju spada, s jedne strane, povezanost formalnih osnovnih postavki [principa] mišljenja i uma uopšte, a s druge strane, pretresanje i određivanje onih pojmovra koji kao nužna pretpostavka leže u osnovi shvatanja sveta, to jest, po Kantu, prirode. Filozofija je prema školskome shvatanju (u školskome smislu) celo-šta formalnih i materijalnih osnovnih pojmovra i osnovnih postavki [principa] umnoga saznanja.

Svetsko shvatanje filozofije ili, kako Kant kaže, filozofiju u kosmopolitskom značenju, određuje on ovako: "A što se tiče filozofije prema svetskome shvatanju [u svetskome smislu] (in sensu cosmicu), i ona se može nazivati nekom naukom o najvišoj maksimi upotrebe našega uma, ukoliko se pod maksimom podrazumeva unutrašnji princip izbora između raznih svrha." Filozofija prema svetskome shvatanju (u svetskome smislu) raspravlja o tome čemu služi čitava upotreba uma, a isto tako i upotreba same filozofije, šta je ta upotreba. "Jer, filozofija u poslednjem značenju i jeste nauka o odnosenju svoga saznanja i upotrebe uma prema konačnoj isvrsni ljudskoguma, kojoj su, kao najvišoj, podredene sve druge svrhe, te se u njoj moraju sjedinjavati u jedinstvo. — Polje filozofije u tome kosmopolitskom značenju može se svesti na sledeća pitanja: — 1) šta ja mogu da znam? — 2) šta treba da činim? — 3) čemu smem da se nadam? — i 4) šta je čovek?"² U osnovi, kaže Kant, usredsređuju se prva tri pitanja u četvrtome: šta je čovek? Jer iz razjašnjenja toga šta je čovek proistiće određivanje poslednjih svrha ljudskoguma. Na to određivanje mora se odnositi i filozofija u smislu školskog shvatanja.

Poklapa li se, pak, to Kantovo razdvajanje filozofije u skolastičkom značenju i filozofije u kosmopolitskom značenju s pravljenjem razlike između filozofije kao nauke i filozofije kao pogleda na svet? I da i ne. Da, ukoliko Kant uopšte unutar pojma filozofije razlikuje, i na osnovu toga razlikovanja u središte stavljaju konačna i granična pitanja ljudskoga opstajanja. Ne, ukoliko filozofija prema svetskome shvatanju (u svetskome smislu) nema zadatku da u naznačenom smislu izgrađuje neki pogled na svet. Ono što Kant u konačnoj osnovi, iako on nije u stanju da to eksplicitno kaže, lebdi pred očima, i kao zadatak filozofije u kosmopolitskom značenju, nije ništa drugo negoli apriorno i utoliko ontološko obograničavanje određenosti koje spadaju u suštinu ljudskoga opstajanja i koje, isto tako, određuju pojam nekoga pogleda na svet uopšte.³ Kao najfundamentalnije apriorno određenje suštine ljudskoga opstajanja Kant zna za postavku: čovek je nešto bivajuće što egzistira kao svrha samoga sebe⁴. I filozofija prema svetskome shvatanju (u svetskome smislu) iima u Kantovom smislu posla sa suštinskim određenjima. Ona ne teži da obgramiči neko određeno činjeničko tumačenje upravo činjenički saznatog sveta i upravo činjenički doživljenoga života, već ono što spada u svet uopšte, u opstajanje uopšte, i time u neki pogled na svet uopšte. Filozofija prema svetskome shvatanju (u svetskome smislu) ima, po Kantu, sasvim istu metodičnost kao i filozofija prema školskome shvatanju (u školskome smislu), samo što Kant, iz razloga koje ovde pobliže ne pretresamo, ne vidi povezanost tih dva shvatanja, tačnije: on ne vidi tlo za zasnivanje i jednoga i drugoga shvatanja na nekog zajedničkog izvornoj osnovi. O tome ćemo kasnije raspravljati. Sada je razgovetno jedino da se, ako filozofiju shvativmo kao naučno obrazovanje pogleda na svet, ne smemo pozivati na Kantu. Kant zna u osnovi samo za filozofiju kao nauku.

Pogled na svet izrasta, kao što smo videli, svagda iz nekoga činjeničkog opstajanja, shodno činjeničkim mogućnostima toga

opstajanja i jeste, kakav jeste, svagda za to određeno opstajanje, čime se ni na koji način ne tvrdi neki relativizam pogleda na svet. Ono što neki tako obrazovani pogled na svet kazuje, može se svesti na postavke i pravila, koji se po svome smislu odnose na neki određeni realno bivajući svet, ma određeno činjenički egzistirajuće opstajanje. Svaki pogled na svet i život je postavljan, ito jest odnosi se bivajući na bivajuće-šta. On postavlja bivajuće-šta, on je pozitivan. Pogled na svet spada u svako opstajanje i svagda je, kao i ono, činjenički istorijski određen. U pogled na svet spada ta višestruka pozitivnost što je on svagda ukorenjen u nekom i tako bivajućemu opstajajuću, kao takav se odnosi na bivajući svet i ukazuje na činjenički egzistirajuće opstajanje. Pošto u suštinu pogleda na svet, i time u obrazovanje pogleda na svet uopšte, spada ta pozitivnost, to jest odnošenje prema bivajućemu-svetu, bivajućemu opstajajuću, stoga obrazovanje pogleda na svet upravo ne može biti zadatak filozofije, što ne isključuje već uključuje da je sama filozofija neka istaknuta praforma pogleda na svet. Filozofija može i mora možda između mnogoga drugoga pokazivati da u suštinu opstajanja spada takvo nešto kao što je pogled na svet. Filozofija može i mora obograničavati ono što sačinjava strukturu nekog pogleda na svet uopšte. Ali ona nikada ne može, kao ovaj ili onaj, izgraditi i postavljati neki određeni pogled na svet. Filozofija po svojoj suštini nije obrazovanje pogleda na svet, ali ima, možda upravo stoga, neko elementarno i principijelno odnošenje prema svakome, i to ne teorijskome već činjenički istorijskome obrazovanju pogleda na svet.

Teza da obrazovanje pogleda na svet ne spada u zadatak filozofije ima, naravno, svoje opravdavanje samo pod pretpostavkom da se filozofija ne odnosi pozitivno na bivajuće-šta kao ovo ili ono, postavljajući ga. Može li se ta pretpostavka, da se filozofija ne odnosi pozitivno na bivajuće-šta, kao [što to čine] nauke, opravdati? A čime filozofija treba da se bavi ako ne bivajuće-čime, onime što jeste, kao i bivajuće-čime u celome-čemu? Ono što nije ipak nije ništa-šta. Treba li, recimo, da filozofija kao apsolutna nauka ima za temu ništa-šta? Šta može postojati izvan prirode, istorije, boga, prostora, broja? O svemu tome navedenome kažemo, iako u nekom drugaćijem smislu, ono jeste. Mi to nazivamo bivajuće-čime. U vezi s time, bilo to teorijski ili praktično, mi se odnosimo prema bivajućemu-čemu. Izvan toga bivajuće-čega nije ništa. Možda nije nikakvo drugo bivajuće-šta izvan toga nabrojanoga, ali možda postoji ipak još nešto što doduše ne jeste, ali što ipak postoji u nekome smislu koji tek valja odrediti. I ne samo to. Na kraju postoji nešto što mora postojati da bismo mi mogli sebi činiti pristupačnim bivajuće-šta, kao bivajuće-šta i prema njemu se odnositi, nešto što doduše ne jeste, ali što mora postojati da bismo mi uopšte takvo nešto iskušavali i razumevali kao bivajuće-šta. Mi smo u stanju da shvatimo bivajuće-šta kao takvo, kao bivajuće-šta, samo ako isto-šta razumevamo kao biće. Ako ne bismo razumevali, premda najpre sirovo i nepojmljivo, ono što stvarnost pokazuje, onda bi nam stvarno-šta ostajalo skriveno. Ako ne bismo razumevali šta realnost znači, onda bi nam realno-šta ostajalo nepristupačno. Ako ne bismo razumevali šta življenje i životnost pokazuju, onda ne bismo bili u stanju da se odnosimo prema živome-čemu. Ako ne bismo razumevali šta egzistencija i egzistencijalnost pokazuju, onda mi sami ne bismo bili u stanju da egzistiramo kao opstajanje. Ako ne bismo razumevali šta postojeće stanje i postojanost znače, onda bi za nas postojeći geometrijski odnosi ili brojčani odnosi ostajali zatvoreni. Mi moramo razumevati stvarnost, realnost, životnost, egzistencijalnost, postojanost, da bismo pozitivno mogli da se odnosimo prema određenome stvarnom-čemu, realnom-čemu, živome-čemu, egzistirajućemu-čemu, postojećemu-čemu. Mi moramo razumevati biće da bismo mogli da budemo isporučeni nekome bivajućemu svetu, da bismo mogli da egzistiramo u njemu i da budemo sâmno svoje sopstveno bivajuće opstajanje. Mi moramo umeti da razumevamo stvarnost pre svakog iskušavanja stvarnoga-čega. To razumevanje stvarnosti, odnosno, biće u najširem smislu u odnosu prema iskušavanju bivajuće-čega, jeste u jednom određenome smislu *ravniye* negoli to bivajuće-šta. Prethodno razumevanje biće pre svakog činjeničkog iskušavanja bivajuće-čega, naravno, ne pokazuje da bismo mi prethodno morali imati neki eksplicitni pojam biće da bismo teorijski ili praktično iskušavali bivajuće-šta. Mi moramo razumevati biće, koje se čak ne sme više nazivati nikakvime bivajuće-čime, biće koje se ne javlja između drugoga bivajuće-čega, ali što ipak mora postojati, a i postoji, u razumevanju biće, u razumljenosti biće.

Preveo Vlastimir Đaković

NAPOMENE:

* Iz knjige: Martin Heidegger, *Die Grundprobleme der Phänomenologie*, Frankfurt/M 1975, str. 5—14.

Previdac želi da napomene da su, zahvaljujući radu na prevođenju Heideggera uopšte, ovde prvi put sistemički i dosledno zameničke, privede, brojene, participne, priloške i druge imenice prevedene sa (narodno-jezičkim) članom (za opšte-šta) u srpskome ili hrvatskome jeziku. Uvođenje narodno-jezičkoga člana otvara nove (starе!) mogućnosti u razvoju naše filozofske terminologije, a time i terminologije i jezika uopšte, i uvođenje naše jezičke kulture u svet trojstvenih (jezičkih) diferencirano: opšte-šta, posebno-šta i pojedinačno-šta) jezičkih kultura.

¹ Schelling, WW (Schröter), Bd. 3, p. 271 ff.

² Hegel, WW (Glockner), Bd. 2, 461 ff.

³ K. Jaspers, *Psychologie der Weltanschauungen*, Berlin 1925³, p. 1 f.

⁴ Kant, WW (Cassirer), Bd. 8, p. 342 ff. Na prevod: Kant, *Logika*, Beograd, Grafo, 1976, str. 30, 32—34.

⁵ Ebd.; vgl. Kant, Kr d. r. V, B 833.

⁶ Ebd. Vgl. Kant: Kr. d. r. V. B 844.

⁷ Vgl. a. a. O. B 868.